

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО ЗА ЕВРОПСКЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ

Sponsored by:

giz Deutsche Gesellschaft
für Internationale
Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

Legal and
Judicial
Reform
Program
www.legalreform.rs

**Сектор за комуникације и обуку и припрему српске верзије правних
тековина Европске уније**

ТЕРМИНОЛОШКА УПУТСТВА

**Упутства за рад са терминологијом у припреми верзије правних
тековина Европске уније на српском језику**

Београд, 2017.

Садржај

УВОДНА РЕЧ	3
1. ОСНОВНИ ТЕРМИНОЛОШКИ ПОЈМОВИ	4
2. ПРЕВОЂЕЊЕ ТЕРМИНОЛОГИЈЕ	5
3. ТЕРМИНОЛОШКА НАЧЕЛА	8
4. АКРОНИМИ	10
5. ИЗВОРИ И РЕФЕРЕНЦЕ ЗА ТЕРМИНОЛОГИЈУ	12
5.1. Препоручени извори	12

УВОДНА РЕЧ

У процесу припреме верзије правних тековина ЕУ на српском језику, као један од најизазовнијих задатака показало се превођење терминологије. Укупан квалитет превода, његова тачност и прецизност у великој мери зависе од терминологије и њене конзистентности – на нивоу једног текста, али и на нивоу читавог корпуса правних текстова ЕУ.

Због тога се јавила потреба да се терминологији приступи пажљиво и систематски те да се свим учесницима у процесу припреме верзије правних тековина ЕУ на српском језику пружи основна знања о терминологији, и то се чини континуираним организовањем обука.

Та знања, као својеврсна врста подсетника, сажета су у *Терминолошким упутствима* која су пред вама. Она су намењена свим учесницима у процесу припреме верзије правних тековина ЕУ на српском језику – преводиоцима, стручним, правнотехничким и језичким редакторима, али и широј публици заинтересованој за ову тему. У њима су сажета теоријска знања терминологије као дисциплине, али и практична знања, заснована на вишегодишњем искуству Одељења за припрему српске верзије правних тековина Европске уније Министарства за европске интеграције у раду са терминологијом.

Ова упутства треба да послуже преводиоцима и стручним редакторима као полазна тачка и основно помагало приликом тражења најбољег терминолошког решења, нарочито када је реч о новим концептима који са правним тековинама ЕУ улазе у наш језик (права). Сви ми заједно сада мењамо и прилагођавамо тај језик новим околностима и умногоме одређујемо његову будућност. Зато је важно имати јединствен и систематичан приступ, на чијем почетку стоје ова терминолошка упутства.

Захваљујемо се на помоћи и саветима у изради ових упутстава колегама из Сектора за превођење Генералног секретаријата Владе Републике Словеније, као и ГИЗ-у који је омогућио ту сарадњу.

1. ОСНОВНИ ТЕРМИНОЛОШКИ ПОЈМОВИ

Терминологија: а) научна дисциплина која се бави терминима; б) скуп термина који се користе у одговарајућој струци.

Термин: назив за одређени концепт који се користи у датој струци; термин може бити реч, израз, симбол, формула, акроним – важно је да се увек односи на одговарајући појам.

Концепт: апстрактна мисаона јединица, ментална представа заснована на скупу сталних карактеристика додељених физичким или апстрактним објектима и односима.

Дефиниција: опис концепта као мисаоне јединице који обухвата скуп карактеристика које одређују концепт и разликују га од других концепата.

2. ПРЕВОЂЕЊЕ ТЕРМИНОЛОГИЈЕ

Тачност и прецизност, те квалитет превода стручних текстова у великој мери зависе од тога како је преведена терминологија.

Приликом превођења терминологије и редакторског рада на терминологији треба полазити од концепата, а не од термина као назива за те концепте. Другим речима, треба „преводити“ концепт, а не термин, и то полазећи од дефиниције концепта.

Пример бр. 1:

Термин **at arm's length** се преводи и изразом **ван дохвата руке**, нпр. Правилник о трансферним ценама и методама које се по принципу „ван дохвата руке“ примењују код утврђивања цене трансакција међу повезаним лицима („Службени гласник РС”, бр. 61/2013, 8/2014).

Међутим, ако се пође од дефиниције овог концепта:

in accordance with market values, disregarding any connection such as common ownership of the companies involved,

јасно је да не треба дословно превести енглески термин већ треба именовати оно што иза њега стоји, а то је, нпр. **под уобичајеним тржишним условима**.

Треба водити рачуна о томе да ли концепт о којем је реч већ постоји код нас. Ако постоји, треба користити термин који се усталио за тај концепт. Ако пак постоји и користи се више термина за исти концепт, треба одабрати боље решење.

Пример бр. 2:

За енглеско **subsidiary** у домаћим прописима имамо три варијанте – **зависно (привредно) друштво, подређено друштво и друштво ћерка**. Друштво ћерка је превод с немачког језика и најмање заступљено. **Зависно друштво** је старији законски термин, који није најпрецизнији јер друштво може бити зависно од другог друштва и кад му није подређено. Отуд се термин **подређено друштво** показује као најбољи од три постојећа.

Посебно треба бити пажљив када се преводе термини којима су означени концепти блиски онима који постоје код нас, али не сасвим идентични.

Пример бр. 3:

У праву ЕУ се **residence** дефинише као *the place where one actually lives, as distinguished from a domicile; residence usually just means bodily presence as an inhabitant in a given place* и разликује од концепта **domicile** (дефиниција: *permanent legal residence*), који би одговарао нашем **пребивалишту**. Међутим, не може се преводити **domicile** као **пребивалиште**, а **residence** као **боравиште** јер разлика међу њима није иста као разлика између боравишта и пребивалишта у домаћим прописима (*боравиште је место у ком грађанин привремено борави ван свог пребивалишта дуже од 90 дана*), већ се мора од случаја до случаја, у зависности од контекста, утврђивати који домаћи законски термин употребити.

Кад је реч о новим концептима, на располагању имамо неколико могућности.

1) превођење

Пример бр. 4:

EN: **breeders` association** → SR: **удружење одгајивача**

2) дословно превођење (семантички пренос)

Пример бр. 5:

EN: **mouse** → SR: **миш** (у рачунарству)

3) описно превођење

Пример бр. 6:

EN: **informed consent** → SR: **пристанак заснован на обавештености**

4) преузимање с морфолошким прилагођавањем

Пример бр. 7:

Енглеско **software** преноси се као **софтвер**, и од њега се даље могу изводити термини по домаћим моделима, нпр. **софтверски**.

5) терминологизација (претварање „обичних” речи у термине)

Пример бр. 8:

Уз реч **преношење** (чије је значење „пребацавање с једног места на друго”) везује се дефиниција *уношење одредаба европског законодавства у домаће правне прописе*, ова се реч терминологизује и постаје термин који је превод енглеског **transposition**.

6) позајмљивање из других струка

Пример бр. 9:

Термин **скрининг** (енг. **screening**), и у енглеском и у српском језику, долази из медицине, где означава *тестирање појединаца или група пацијената на присуство болести или других измењених стања*. Одатле је преузет у право ЕУ, где означава *аналитички преглед законодавства, односно преглед усклађености законодавства државе кандидата са правом ЕУ*.

7) творба речи

Пример бр. 10:

За придев **implementing** (нпр. у спојевима **implementing decision**, **implementing directive**) скован је домаћи придев **спроведбени** (по домаћем творбеном моделу, истом као придеви **одбрамбени**, **прехрамбени**, **стамбени**, **погодбени**...).

Уколико нема одговарајућих извора за термин којим се означава нови концепт, потребни су сарадња и сагласност стручњака из одговарајуће области и језичких стручњака, као и одређен степен одважности и инвентивности да се

прихвате неологизам (тј. нова реч која постаје термин) или ново значење које се приписује већ постојећем термину.

Пример бр. 11:

Термин **discharge** долази из буџетског поступка ЕУ и означава *коначно одобрење буџета за дату годину које, на предлог Савета, даје Европски парламент, односно потврду да је Комисија ваљано спровела буџет у датој буџетској години*. За превод овог термина, у сарадњи стручњака за буџет и језичких стручњака, одабрана је реч **разрешница**, која је, према Речнику српског језика, *званична потврда о исправности пословања*.

3. ТЕРМИНОЛОШКА НАЧЕЛА

Приликом рада на терминологији, односно приликом стандардизовања термина за потребе превођења правних аката ЕУ, треба се придржавати следећих термилолошких начела.

I Термин треба да буде јасан и недвосмислен (без обзира на то да ли је домаћег или страног порекла).

Пример бр. 12:

Пошто упућује на енергију која се ослобађа цепањем атомског језгра, термин **нуклеарна енергија** је бољи од термина **атомска енергија**, који би могао упућивати и на енергију коју производе атоми.

II Домаћи термини имају предност у односу на стране.

Пример бр. 13:

Термину **рањивост** даје се предност у односу на термин **вулнерабилност**.

III Међу терминима из страних језика предност имају термини грчког и латинског порекла.

Пример бр. 14:

Термину **сертификат**, који је преузет из латинског језика, даје се предност у односу на форму **сертификат**, насталу преузимањем из енглеског или француског.

IV Предност имају термини који су устаљени и у широкој употреби.

Пример бр. 15:

Облик **детерџент** се чешће користи од облика **детергент** и зато му се даје предност.

V Предност имају термини који су у складу са стандарднојезичком нормом (фонолошким, морфолошким, творбеним и синтаксичким правилима).

Пример бр. 16:

Термин **одељење** односи превагу над термином **оделење** јер је правилан са становишта језичке норме.

VI Краћи термини су бољи од дугих.

Пример бр. 17:

Термин **термилолошка база** је бољи од термина **база термилолошких уноса** јер је краћи.

VII Творбено продуктивни термини, око којих се лакше гради систем концепата и који се лакше уклапају у постојећи терминологички систем имају предност у односу на оне мање продуктивне.

Пример бр. 18:

Пошто се из њега лакше изводе други термини, термину **инвестиција** даје се предност у односу на термин **улагање**. У вези са **инвестицијама** стоје **инвеститори, инвестициони фондови, инвестициона банка**, док према термину **улагање** стоји **улагач**, али он не значи „онај који улаже новац у пројекте”, одговарајући придев (***улажући**) не постоји итд.

Треба напоменути да терминологичка начела нису хијерархијски устројена (нити овде наведена) – превагу некад односи једно, а некад друго начело.

Пример бр. 19:

Према терминологичком начелу да домаћи термини имају предност у односу на стране, термин **изложак** би био бољи од термина **експонат**. Међутим, пошто је термин **експонат** у широкој употреби, он односи превагу, чему доприноси и чињеница да долази из латинског језика (односно начело да су термини грчког и латинског порекла прихватљивији од других).

Пример бр. 20:

Термин **дискриминација на основу расе** има предност у односу на термин **дискриминација по основу расе** јер ту начело језичке правилности односи превагу над начелом да предност имају термини у широкој употреби.

Другим речима, приликом одабира најподеснијег термина, треба имати у виду стручну праксу, као и језичке и терминологичке аспекте, односно треба водити рачуна о значењу (да ли термин прецизно именује концепт, да ли није превише уопштен, да ли није двосмислен, да ли не асоцира на погрешан концепт...) и употреби (који се термин од постојећих чешће користи, да ли и како термин користи већи број стручњака, да ли је термин устаљен дуже време; да ли се од термина могу градити друге врсте речи и сложени изрази, да ли се уклапа у систем српског језика...)

Пример бр. 21:

Звиждач и **дувач у пиштаљку**, као преводи термина **whistleblower**, представљају пример асоцирања на погрешан концепт. **Whistleblower** је онај ко пријављује и обелодањује информације о незаконитим, недозвољеним или неморалним поступцима појединаца из организација или самих организација. Термини **звиждач** и **дувач у пиштаљку** нису добри јер се у нашој култури пиштаљка везује за спортске судије, отправнике возова, саобраћајну полицију или учеснике демонстрација, а не за онога ко диже узбуну. Зато је сасвим оправдана била замена овог термина термином **узбуњивач**, који је и однео превагу.

4. АКРОНИМИ

Посебан део терминологије представљају акроними – скраћенице састављене од почетних слова вишечланог назива које се, по правилу, пишу великим словима. Могу се поделити на оне који функционишу као имена (скраћени називи организација, установа, административних јединица и сл.) и на оне који функционишу као опште именице.

Кад је реч о акронимима у преводима правних аката ЕУ, треба се ослањати на ситуацију у другим језицима.

1) Ако је у свим званичним језицима ЕУ задржан исти (изворни) облик акронима (укључујући и бугарски – који се служи ћирилицом и грчки – који такође има своје писмо), и у преводу на српски језик треба оставити изворни акроним – записан латиницом и у курзиву. Акроними записани у изворном облику мењају се по падежима – додавањем цртице и падежног наставка (за мушки род).

Пример бр. 22:

Генерални директорат Европске комисије који пружа независну научну и технолошку подршку креирању политика ЕУ назива се **Joint Research Centre** и у свим језицима за њега се користи акроним **JRC**.

EN: Director-General of the JRC and the services directly under him shall be located in Brussels.

SR: Генерални директор *JRC*-а и службе које су му директно подређене смештени су у Бриселу.

2) Ако у различитим званичним језицима ЕУ постоје различити акроними, односно ако неки од ових језика имају своју форму акронима, треба сковати ћирилички акроним на српском језику. И то:

а) стварањем акронима од почетних слова преведеног вишечланог назива; овакви се акроними бележе без падежног наставка, осим у случајевима када додавање падежног наставка уклања двосмисленост;

Пример бр. 23:

Наспрам енглеског **International Monetary Fund** – **IMF** стоји француско **Fonds monétaire international** – **FMI**, немачко **Internationaler Währungsfonds** – **IWF**, бугарско **Международен валутен фонд** – **МВФ** итд. Зато је и у српском језику акроним за **Међународни монетарни фонд** – **ММФ**.

EN: Commission shall coordinate closely with the IMF and the World Bank.

SR: Комисија блиско сарађује са ММФ и Светском банком.

б) у неким случајевима, пресловљавањем страног акронима; овакви се акроними такође углавном мењају по падежима – додавањем цртице и падежног наставка (за мушки род).

Пример бр. 24:

Пресловљавањем је добијен акроним **ФБИ** (**Ф**едерални **И**стражни **Б**иро) од енглеског акронима **FBI** (**F**ederal **B**ureau of **I**nterestigation).

EN: He agreed to follow all directions given by FBI agents.

SR: Он се сложио да прати сва упутства која дају агенти ФБИ-ја.

Пример бр. 25:

Акроним за **International Federation of Association Football – FIFA** (који долази од француског назива ове организације – **Fédération internationale de football association**), пресловљава се у ћирилично **ФИФА**. (Пошто се завршава на самогласник А, у тексту се не мења по падежима.)

EN: General Secretary of FIFA

SR: генерални секретар ФИФА

5. ИЗВОРИ И РЕФЕРЕНЦЕ ЗА ТЕРМИНОЛОГИЈУ

Приликом рада на терминологији треба се служити и домаћим и страним изворима. При томе треба водити рачуна о поузданости одређених извора, нарочито приликом тражења термина на интернету, те узети у обзир и квалитативне (број погодака) и квантитативне показатеље.

Као основни извор терминологије на српском језику, будући да је реч о превођењу правних аката, треба користити домаће законе и друге прописе. Коришћење терминологије из националног законодавства је препоручљиво (јер се тиме обезбеђује виши степен усклађености домаћег и европског законодавства), али није обавезујуће. То нарочито важи са случајеве када се исти концепт у различитим прописима именује различитим терминима или када се за исти концепт у једном пропису користе различити термини. Такође, у домаћим прописима има и непрецизних и мање добрих терминолошких решења, па процес припреме верзије правних тековина ЕУ на српском језику треба видети и као прилику да се такви недостаци отклоне.

Као извор за терминологију и као помагала у раду са терминологијом треба користити стручну литературу на српском језику, енциклопедије и терминолошке речнике, онлајн речнике и базе термина, приручнике за српски језик (речници, правопис) и корпуре текстова на српском језику.

Приликом рада на терминологији свакако се треба служити и страним изворима, пре свега због проверавања дефиниција концепата (да ли именовани концепти одговарају онима који постоје код нас) и постојећих терминолошких решења (поређењем са решењима у другим језицима), као и због нових концепата за које треба изнаћи терминолошка решења.

Од извора на страним језицима релевантне су онлајн базе прописа ЕУ, терминолошке базе и глосари европских институција, електронски речници итд.

5.1. Препоручени извори

Терминолошке базе

- **ЕВРОНИМ** – вишејезична терминолошка база Сектора за комуникације и обуку и припрему српске верзије правних тековина Европске уније Министарства за европске интеграције:

<http://prevodjenje.mei.gov.rs/evronim/>

- IATE – интеринституционална терминолошка база ЕУ:

<http://iate.europa.eu/SearchByQueryLoad.do;jsessionid=9x2lT0pC9RTqbCD6TCTPh1xl0ZxwzvhhvGycDShnRG8wJFqZXdnGJ!-717163087?method=load>

- EVROTERM – термиолошка база Сектора за превођење Генералног секретаријата Владе Републике Словеније: <http://www.evroterm.gov.si/>
- STRUNA – термиолошка база Института за хрватски језик и језикословље: <http://struna.ihjj.hr/>

Корпуси текстова

- **ЕВРОТЕКА** – двојезични енглеско-српски корпус преведених текстова правних аката ЕУ (Сектора за комуникације и обуку и припрему српске верзије правних тековина Европске уније Министарства за европске интеграције): <http://prevodjenje.mei.gov.rs/evroteka/index.php?jezik=srpc>
- EUR-LEX – правне тековине ЕУ на 24 званична језика: <http://eur-lex.europa.eu/>
- CC VISTA – вишејезична база правних тековина Европске уније на језицима нових држава чланица и држава кандидата: <http://ccvista.taiaex.be/download.asp>

Општи речници

- ВОКАБУЛАР – једнојезични речник српског језика: <http://www.vokabular.org/>
- ОНЛАЈН РЕЧНИК – вишејезични онлајн речник: <http://onlinerecnik.com/>
- ГЛОЗБИ – вишејезични онлајн речник: <https://glosbe.com/>
- EUDICT – вишејезични онлајн речник: <http://www.eudict.com/>
- ONE LOOK DICTIONARY – претраживач једнојезичних речника енглеског језика: <http://onelook.com/>
- FREE DICTIONARY – вишејезични општи и специјализовани онлајн речник: <http://www.thefreedictionary.com/>
- OXFORD DICTIONARIES – једнојезични речник енглеског језика и вишејезични онлајн речник: <http://www.oxforddictionaries.com/>
- CAMBRIDGE DICTIONARIES – једнојезични речник енглеског језика и вишејезични онлајн речник: <http://dictionary.cambridge.org/>
- DICT.CC – једнојезични речник немачког језика и вишејезични онлајн речник: <http://www.dict.cc/>

Специјализовани речници

- РЕЧНИК НАРОДНЕ БАНКЕ СРБИЈЕ: <http://www.nbs.rs/internet/cirilica/glossary.html>
- РЕЧНИК ЈАВНИХ НАБАВКИ: <http://jrn.ujn.gov.rs/>.
- GEMET – тезаур терминологије из области животне средине:
<http://www.eionet.europa.eu/gemet/en/themes/>
- ЕВРОЖАРГОН – страница Европске комисије посвећена еврожаргону:
<http://europa.eu/abc/eurojargon/>
- БЕЗБЕДНОСТ ХРАНЕ – речник појмова из области безбедности хране:
http://ec.europa.eu/food/dyna/az_index_en.cfm
- ЗПП – речник појмова из области заједничке пољопривредне политике ЕУ:
http://ec.europa.eu/agriculture/glossary/index_en.htm
- БУЏЕТ ЕУ – речник појмова из области финансијског програмирања и буџета ЕУ:
http://ec.europa.eu/budget/explained/glossary/glossary_en.cfm
- ЕЦБ – речник Европске централне банке:
<http://www.ecb.europa.eu/home/glossary/html/act1a.en.html>
- ЗАШТИТА ПОДАТАКА – речник термина у вези са заштитом података о личности:
<https://secure.edps.europa.eu/EDPSWEB/edps/Home/EDPS/Dataprotection/Glossary>
- ПРОШИРЕЊЕ ЕУ – речник појмова из области проширења ЕУ и суседске политике:
http://ec.europa.eu/enlargement/policy/glossary/index_en.htm
- ЕУ – речник појмова у вези са европским интеграцијама:
http://europa.eu/legislation_summaries/glossary/
- EU-ABC – интернет речник са објашњењима основних појмова у вези са ЕУ:
<http://en.euabc.com/>
- ХИДРА – четворојезични (енглески, француски, немачки, хрватски) речник права Европске уније: <http://norma.hidra.hr/rjecnik/rjecnik.asp>
- КАТАСТРОФЕ – страница Канцеларије УН за смањење ризика од катастрофа са објашњењима појмова из домена поступања у случају катастрофа и смањења ризика од катастрофа: <http://www.unisdr.org/we/inform/terminology>
- MICROSOFT LANGUAGE PORTAL – вишејезични глосар локализоване терминологије у вези са *Microsoft*-овим производима:
<http://www.microsoft.com/Language/en-US/Default.aspx>
- ACRONYM FINDER – база скраћеница и акронима из различитих области:
<http://www.acronymfinder.com/>

Лексикони

- ВИКИПЕДИЈА: http://sh.wikipedia.org/wiki/Glavna_stranica / Главна страница
- INVESTOPEDIA: <http://www.investopedia.com/>
- LAROUSSE: <http://www.larousse.com/en/>

Језички приручници

- *Речник српског језика*, Нови Сад: Матица српска, 2007.
- Иван Клајн, Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, Нови Сад: Прометеј, 2006.
- *Правопис српског језика*, Нови Сад: Матица српска, 2010.
- Милан Шипка, *Правописни речник српског језика*, Прометеј: Нови Сад, 2010.
- Павле Ивић, Иван Клајн, Митар Пешикан, Бранислав Брборић, *Српски језички приручник*, Београд: Београдска књига, 2004.